

УДК 378.4:311.4

JEL classification: I250

Владислав КРИВОРУЧКО

аспірант,
кафедра економіки, підприємництва та
економічної безпеки,
Заклад вищої освіти Міністерства фінансів
України «Державний податковий
університет», Україна
E-mail: vladkrivoruchko1996@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-9834-9387

© Владислав Криворучко, 2022

Отримано: 04.01.2022 р.

Прорецензовано: 18.01.2022 р.

Рекомендовано до друку: 26.01.2022 р.

Опубліковано: 26.01.2022 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Владислав Криворучко (Україна)

АНАЛІЗ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено рейтингові системи оцінки закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Визначено, що на сьогоднішній день рейтинги університетів є найбільш легітимні та уніфіковані методики аналізу конкурентостійкості ЗВО на ринку освітніх послуг. Обґрунтовано ключову роль ЗВО як продуцентів нових знань на ринку в умовах інтелектуалізації економічних процесів. Показано, що в країнах з ринковою економікою конкуренція в будь-якій сфері (в тому числі і освіти) освіти базується на тотожних принципах. Якість освіти та знань є ключовою конкурентною перевагою ЗВО на ринку. Для проведення дослідження використано методи порівняння, абстрагування, аналізу, синтезу та графічний метод. Проведено порівняльний аналіз структури критеріїв оцінки кожного з рейтингів та визначено, які показники мають найбільш вагомий вплив на результат рейтингування. Окремо проведено аналіз показників якості управління знаннями в рамках кожної з рейтингових систем як виняткових та впливових індикаторів в умовах економіки знань.

Визначено ключові проблеми рейтингування ЗВО: асиметрію вагомості впливу різних критеріїв в сторону ресурсозабезпечення та капіталізації ЗВО; неповнота оцінки якості управління знаннями (робота з репозитарієм знань, внутрішнє навчання, підвищення кваліфікації науково-педагогічного персоналу, мобільність викладачів та студентів); відсутність показників оцінки бренду та іміджу ЗВО на ринку; ступінь використання цифрових технологій в освіті та показників аналізу системи управління ЗВО як організації (оцінки рівня бюрократизованості та якості внутрішніх бізнес-процесів).

У результаті проведеного дослідження запропоновано авторський підхід до проведення оцінки конкурентостійкості ЗВО, який передбачає категоризацію закладів освіти за визначеними критеріями та розробку показників аналізу ЗВО для кожної категорії. Також, запропоновано розширення спектру критеріїв оцінки конкурентостійкості вітчизняних ЗВО з урахуванням вимог сьогодення. Результати дослідження спрямовані на удосконалення системи оцінки якості освіти та аналізу конкурентостійкості вітчизняних закладів вищої освіти, а також удосконалення інструментарію оцінки якості управління знаннями при імplementації даних систем в рамках закладів освіти.

Криворучко В. Аналіз рейтингових систем оцінки конкурентостійкості закладів вищої освіти. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 1. С. 47-57.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.01.047>

Ключові слова: економіка знань; заклад вищої освіти; рейтинг; управління знаннями; конкурентоспроможність; конкурентостійкість.

UDC 378.4:311.4

JEL classification: I250

Vladyslav KRYVORUCHKO*PhD student,**Department of Economic Security and Entrepreneurship,**State Higher Education Institute of the Ministry of Finance of Ukraine "State Tax University", Ukraine***E-mail: vladkrivoruchko1996@gmail.com****ORCID: 0000-0002-9834-9387****Researcher ID: H-3544-2017**

© Vladyslav Kryvoruchko, 2022

Received: 04.01.2022

Revised: 16.01.2022

Accepted: 26.01.2022

Online publication date: 26.01.2022

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Vladyslav Kryvoruchko (Ukraine)

ANALYSIS OF RATING SYSTEMS FOR EVALUATION OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

ABSTRACT

The rating systems of higher education institutions (hereinafter – HEI) has been researched in the article. It has been determined that today the rankings of universities are the most legitimate and unified methods of analysis of the competitiveness of free economic zones in the market of educational services. The key role of HEI as producers of new knowledge in the market in the conditions of intellectualization of economic processes has been substantiated. It has been described that in countries with market economies, competition in education is based on the same principles as in business. The quality of education and knowledge is a key competitive advantage of HEI in the market.

Methods of comparison, abstraction, analysis, synthesis and graphical methods have been used in the research. A comparative analysis of the structure of the evaluation criteria of each of the ratings was conducted and it was determined which indicators have the most significant impact on the rating result. The analysis of knowledge quality indicators within each of the rating systems as exceptional and influential indicators in the knowledge economy have been conducted separately.

The key problems of university rating have been identified: the asymmetry of the importance of the impact of different criteria in the direction of resource provision and capitalization of free economic resources; incomplete assessment of the quality of knowledge management (work with the knowledge repository, internal training, training of research and teaching staff, mobility of teachers and students); lack of indicators to assess the brand and image of the HEI in the market; the degree of use of digital technologies in education and indicators of the management system analysis as an organization (assessment of the level of bureaucracy and quality of internal business processes).

As a result of the research, the author's approach to the assessment of the competitiveness of HEI has been proposed, which involves the categorization of educational institutions according to certain criteria and the development of indicators of free economic analysis for each category. Also, it has been proposed to expand the range of criteria for assessing the competitiveness of the Ukrainian HEI, taking into account the requirements of today. The results of the study have been aimed at improving the quality assessment system of education and analysis of the competitiveness of domestic higher education institutions, as well as improving the tools for assessing the quality of knowledge management in the implementation of these systems in educational institutions.

Kryvoruchko, V. (2022). Analysis of rating systems for evaluation of competitiveness of higher education institutions *Economic analysis*, 32 (1), 47-57.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.01.047>**Keywords:** knowledge economy; higher education institution; rating; knowledge management; competitiveness.

Вступ

Інтелектуалізація економіки та зростання частки знань в структурі валового продукту фундаментально переосмислює роль закладів освіти в забезпеченні соціально-економічного розвитку суспільства. В умовах економіки, побудованої на знаннях, заклади освіти набувають все більшої автономності та статусу суб'єкта економіки. Знання стають основним продуктом, що генерують заклади освіти, а на ринку освітніх послуг зростає конкурентна боротьба між освітніми установами. Мінливість економічного середовища змінює вагу окремих показників, що впливають на конкурентостійкість ЗВО на ринку. Перш за все, фактори, що ілюструють автономність та динамічність ЗВО, адаптованість до умов економіки знань та якість управління знаннями всередині ЗВО, зв'язок з іншими суб'єктами економіки і т. д. Відповідно, існує потреба в проведенні аналізу сучасних рейтингових систем з точки зору ідентифікації показників, що відображають рівень управління знаннями в ЗВО та оцінку їх вагомості на позиції закладів освіти в даному рейтингу.

Ефективність застосування рейтингових систем для оцінки конкурентоспроможності закладів вищої освіти є предметом наукових дискусій як на вітчизняній, так і на міжнародній науковій арені. Провідними дослідниками проблематики конкурентостійкості закладів освіти є Мар'їк ван дер Венде, Л. Армстронг, А. МакКормік, Е. Гацелкорн та ін.

Праці Х. Хорта [1], Ф. Альбаха [2] та Дж. Салмі присвячені дослідженню висококонкурентних університетів глобального та національного рівнів, а також факторів, що забезпечують міжнародну конкурентостійкість для ЗВО. Такі вчені як А.Тейк та С. Марґінсон [3] здійснювали дослідження динаміки національної та міжнародної конкуренції на ринку освітніх послуг між дослідницькими університетами, зокрема, зв'язок міжнародної конкурентостійкості ЗВО та економічного та науково-технічного розвитку країни.

Серед вітчизняних вчених проблематика вищої освіти та її ролі в забезпеченні економічного розвитку досліджена в працях

Б. Данилишина, В. Куценко, Л. Федулової [4]. Особливої уваги заслуговують праці В. Лугового, О. Слюсаренко та Ж.Таланової, в яких проведено ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду оцінки якості освіти, а саме університетів США [5], розвитку дослідницько-інноваційного потенціалу закладів вищої освіти [6], досліджено тенденції фінансування вітчизняної освіти та оплати праці науково-педагогічних працівників [7]. У працях Мороз С. А. та Мороз В. М. досліджено проблематику підготовки науково-педагогічних кадрів [8], а також проведено емпіричні дослідження відповідності знань вимогам ринку праці [9], кореляцію між показниками якості освіти та формами фінансування закладів вищої освіти [10].

Мета дослідження

Мета дослідження – проаналізувати рейтингові системи оцінки конкурентостійкості закладів вищої освіти шляхом аналізу показників якості управління знаннями з метою розширення спектру критеріїв оцінки конкурентостійкості вітчизняних ЗВО.

Виклад основного матеріалу

На сьогоднішній день рейтингові системи є одними із таких уніфікованих методик оцінки якості освіти та конкурентостійкості закладу освіти на ринку освітніх послуг. Ефективність рейтингу як інструменту визначає набір критеріїв та показників, що його формують. Наскільки показники відповідають умовам сьогодення та охоплюють всі аспекти діяльності закладу освіти, настільки об'єктивним та ефективним вважається рейтингова система.

Рейтингування та класифікація закладів освіти є апоріорі природним явищем, що виникло в результаті історичного розвитку. Зростання кількості закладів освіти, масовий характер освіти, комерціалізація та зростання конкуренції – усі ці фактори сприяли виникненню потреби в проведенні порівняльного аналізу, виявлення типових ознак ЗВО та присвоєння їм відповідних категорій. Проведені дослідження [11] дозволяють стверджувати, що в країнах з ринковою економікою конкуренція в сфері освіти базується на тотожних принципах як і в бізнесі. Об'єктом конкуренції є якість освіти.

Клієнтами закладів вищої освіти є абітурієнти, які мають на меті отримати нові компетентності [12] та формують попит на освітні продукти. Заклад вищої освіти формує пропозицію, а основний продукт – це знання, представлені у вигляді освітніх програм та вартістю їх отримання. Т. Боголюб [13, с. 35] стверджувала, що вартість освіти не впливає на рівень конкуренції, проте, вважаємо, що співвідношення якості та вартості освіти в умовах економіки знань суттєво впливає на конкурентостійкість ЗВО на ринку.

Рейтинг – це числовий або порядковий показник оцінки діяльності особи, організації, групи суб'єктів або продукту в певний час, що визначається набором показників та даних. Показники для формування рейтингу можуть бути отримані емпіричним шляхом: проведення опитування, голосування, фокус-групи, або шляхом проведення математичних розрахунків. Перший успішний досвід проведення рейтингування закладів вищої освіти був здійснений в 1983 р. в США та опублікований в «US News&World Report». У 2002 р. було створено Міжнародну групу експертів в галузі рейтингування (International Ranking Expert Group (IREG) [14], яка затвердила єдиний уніфікований підхід до складання університетських рейтингів, що зафіксований в документі під назвою «Berlin Principles of Ranking of Higher Education Institutions». У 2009 р. на базі IREG було створено IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence, мета якої полягала в проведенні оцінки якості університетських рейтингів на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Крім того, дана організація повинна фасилітувати діалог між експертами в галузі розробки рейтингів ЗВО за допомогою проведення міжнародних конференцій.

На рисунку 1 відображено порівняння найбільш популярних рейтингових систем оцінки ЗВО в розрізі кількості інституцій, що потрапляють у вибірку для рейтингування та кількості показників, які використовуються для проведення аналізу. Наведемо коротку характеристику кожної з рейтингових систем. У 2003 році Інститутом вищої освіти Shanghai

Kiao Tong University (Китай) було започатковано перший міжнародний рейтинг закладів вищої освіти – Академічний рейтинг світових університетів, або «Шанхайський рейтинг» (Academic Ranking of World Universities ARWU) [15]. Даний рейтинг охоплює понад 1800 закладів вищої освіти та публікує аналіз лише 1000 інституцій. Аналіз критеріїв та показників, за яким здійснюється порівняння згідно з даним рейтингом показує, що найбільший вплив на конкурентостійкість ЗВО має «рівень викладачів» (вага показника складає 40%), тобто визнання результатів роботи викладацького складу світовою спільнотою через Нобелівські премії та / або інші спеціальні відзнаки в своїх галузях, а також частота цитування їх наукових праць системою Highly Cited Researchers.

Не менший по вазі показник рейтингу відображає результативність наукових досліджень (40%) в ЗВО, що визначається кількістю публікацій в провідних академічних журналах, а також загальною кількістю статей, проіндексованих в Science Citation Index Expanded. Якісною освіту в ЗВО можна вважати за умови, якщо наявна кількість випускників, що здобули Нобелівську премію або інші особливі відзнаки в своїх галузях незалежно від освітньо-кваліфікаційного рівня. Проте показник якості освіти має вагу лише в 10%. Аналогічний за вагою є показник так званої «академічної щільності», що є підсумуванням результатів за попередніми трьома критеріями та їх співвідношенням до кількості постійних викладачів університету. Перелік «Топ-100» включає університети таких країн як США, Велика Британія, Японія, Швейцарія, Австралія, Канада, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція. За результатами рейтингування 2021 р. заклади вищої освіти України не потрапили до переліку «Топ-1000». Вчені [16, с. 125] вважають даний рейтинг достатньо об'єктивним, адже, незважаючи на те, що він формується експертами з Китаю, жоден китайський заклад вищої освіти не потрапив в ТОП-список даного рейтингу.

У 2010 р. започатковано рейтинг Таймс-Томсон Рейтерс (THE World University Rankings) [17].

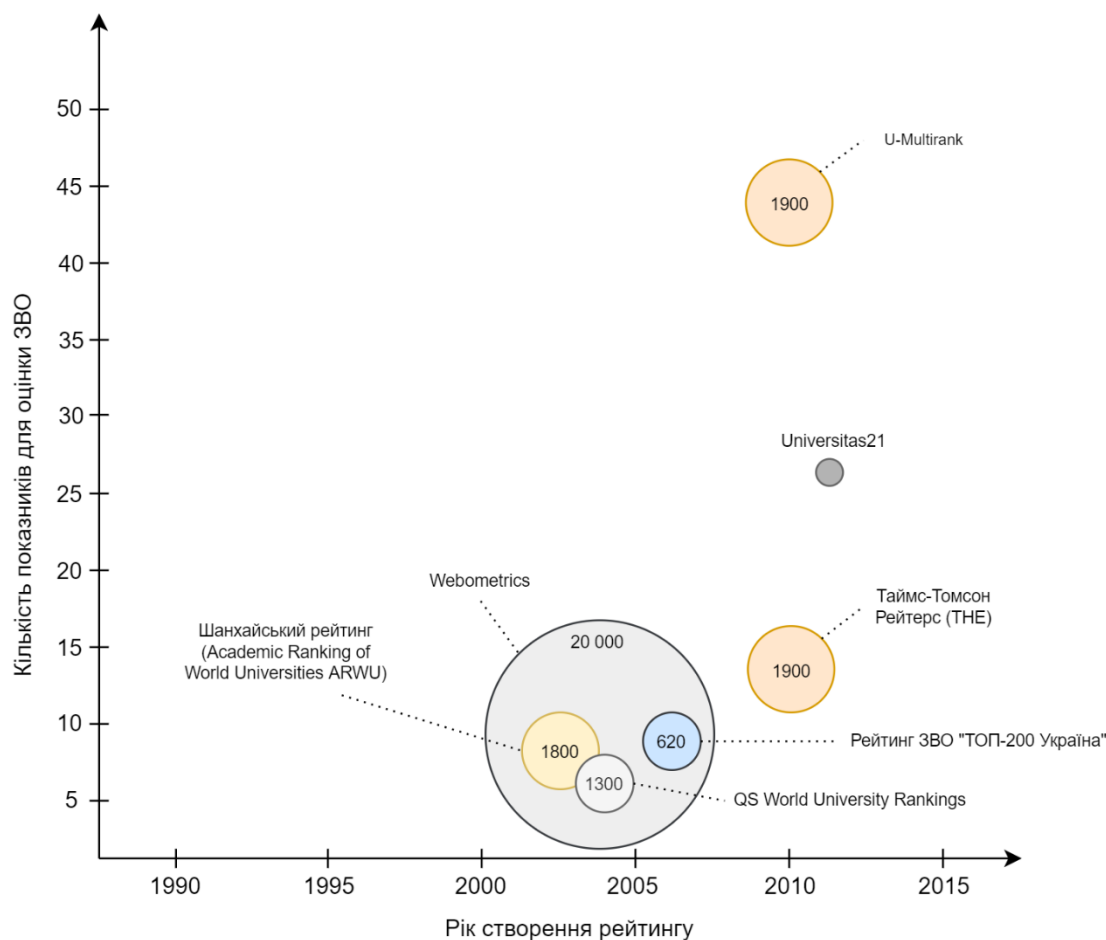

Рис. 1. Генезис рейтингових систем оцінки ЗВО

Джерело: побудовано автором на основі [14-18; 21].

Даний рейтинг включає п'ять комплексних індикаторів, орієнтованих на оцінку навчально-викладацького середовища, оцінку фінансових надходжень від співпраці з промисловістю та інноваційною діяльністю в перерахунку на одного співробітника, середній індекс цитування кожної надрукованої праці, оцінка дослідницької діяльності, оцінка інтернаціоналізації університету.

Вибірка аналізу рейтингу включає понад 1900 закладів вищої освіти. Даний рейтинг передбачає проведення як опитування респондентів, так і проведення статистичного аналізу та математичних розрахунків. Перелік «Топ-100» включає заклади освіти США, Великої Британії, Швейцарії, Канади, Сінгапуру, Китаю, Гонконгу, Німеччини, Нідерландів, Бельгії, Австралії, Данії, Франції, Південної Кореї. Найвищу сходинку в рейтингу серед українських університетів займає Сумський державний університет (місце в

рейтингу 501-600) та Національний університет «Львівська політехніка» (місце в рейтингу 601-800). Усі інші заклади вищої освіти України не потрапили в перелік «Топ-1000» даного рейтингу.

Третім найбільш впливовим на ринку є рейтинг світових університетів QS (QS World University Rankings) [18]. Даний рейтинг аналізує понад 1300 закладів вищої освіти. Критерії оцінки ЗВО даного рейтингу включають в себе: імідж в академічному середовищі (оцінку ЗВО з боку науковців, викладацького складу та представників адміністрації інших закладів освіти), оцінка якості освіти випускників з боку роботодавців, індекс цитування наукових праць співробітників, частка іноземних студентів, частка іноземних викладачів, співвідношення кількості студентів та кількості викладачів. В рамках даного рейтингу університети класифіковано за п'ятьма предметними

категоріями: мистецтво та гуманітарні дисципліни; інженерні дисципліни та технології; медичні науки та науки про життя; природничі науки; соціальні науки. Варто зауважити, що даний рейтинг – перший серед світових рейтингових систем, який було сертифіковано IREG відповідно до Berlin Principles of Ranking of Higher Education Institutions. Серед українських університетів до переліку «Топ-1000» потрапили: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», Сумський державний університет, Національний університет «Львівська політехніка».

Рейтинг U-Multirank [19, с. 7-10], що є інтегрованим інструментом порівняльного аналізу закладів вищої освіти на основі принципів багатовимірності, прозорості та глобальності. Даний рейтинг включає до аналізу більш ніж 1900 закладів вищої освіти. Категорії показників даного рейтингу розподілено наступним чином: загальні індикатори; викладання та навчання; дослідницька діяльність; інтернаціоналізація; вплив на громаду. Крім того, в рамках даної рейтингової системи передбачено формування окремих вузьконаправлених рейтингів: рейтинг досліджень, рейтинг економічної активності, рейтинг програм вивчення бізнесу. Важливою специфікою даної рейтингової системи є гнучність, опціональність та відсутність асиметрії в вагомості кожного з показників.

У 2004 р. в Іспанії було започатковано рейтинг «Вебометрикс (Webometrics)» [20, с. 237]. Даний рейтинг включає понад 20000 закладів вищої освіти. Методологія даного рейтингу передбачає аналіз інформаційної присутності закладу вищої освіти в інтернет-мережі. Даний рейтинг включає оцінку наступних показників: обсяг та кількість інтернет-сторінок; частота відвідування користувачами офіційного сайту ЗВО; кількість інформаційних матеріалів; статей про ЗВО в мережі; обсяги зовнішніх посилань на інформаційні ресурси ЗВО в мережі. Головна мета рейтингу – сприяння академічній

присутності ЗВО в мережі та підтримка відкритого доступу до наукових знань. Також, вважаємо, що критерії оцінки ЗВО згідно з даним рейтингом спрямовані на оцінку бренду університету та якості його просування в інформаційному середовищі, що є надзвичайно важливим в умовах економіки знань. Жоден з вітчизняних закладів вищої освіти не потрапив до списку «Топ-1000». Найвищі сходинки в рейтингу займає Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» та Сумський державний університет.

Окремої уваги заслуговує рейтинг Universitas21 [21] або U21, започаткований у 2012 р. в Австралії. Специфіка даного рейтингу передбачає оцінку національної системи освіти загалом, а не в розрізі кожного закладу освіти. Критерії даного рейтингу розподілені на чотири групи: ресурси, середовище, комунікації та результативність. За кожною з груп є визначено ряд індикаторів, за якими здійснюється оцінка системи освіти країни. Варто зазначити, що даний рейтинг містить ряд показників, залучених з інших міжнародних рейтингових систем.

В Україні рейтингування закладів вищої освіти здійснюється Центром міжнародних проєктів «Євроосвіта». Щорічно формується рейтинг університетів «Топ 200 Україна». Методика даного рейтингу включає в себе показники міжнародних рейтингів (QS World University Rankings; Webometrics), рівень науково-видавничої діяльності згідно з даними Scopus, оцінка міжнародної діяльності, а саме участь в програмах Erasmus+; якість представлення ЗВО в веб-мережі. Даний рейтинг охоплює усі заклади вищої освіти України (понад 600 інституцій). Крім того, до рейтингу враховуються дані щодо якості підготовки студентів за результатами Всеукраїнських олімпіад та конкурсів наукових робіт; кількість отриманих премій Президента та Верховної Ради України для молодих вчених; кількість отриманих патентів вченими університету; рівень привабливості університету для абітурієнтів.

Знання є основним продуктом ЗВО, відповідно, здатність закладу освіти створити якісний продукт та реалізувати на ринку є його

ключовою конкурентною перевагою в умовах сучасної економіки. Після проведення аналізу методики кожного з рейтингів, виокремлено показники, які безпосередньо відносяться до

індикаторів якості управління знаннями в закладі вищої освіти. Результати аналізу агреговано на рисунку 2.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА	ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ
Шанхайський рейтинг (Academic Ranking of World Universities ARWU)	<ul style="list-style-type: none"> - частота цитування праць викладачів старою та новою версіями Highly Cited Researchers (20%); - загальна кількість статей, проіндексована в Science Citation Index Expanded and Social Citation Index) (40%).
Таймс-Томсон Рейтерс (THE)	<ul style="list-style-type: none"> - фінансові надходження від співпраці з підприємствами та здійснення інноваційної діяльності в розрахунку на 1 співробітника (2,5%); - середній індекс цитування кожної надрукованої праці (30%); - фінансові надходження від дослідницької діяльності в перерахунку на одного співробітника (6%).
QS World University Rankings	<ul style="list-style-type: none"> - імідж в академічному середовищі (оцінка університету з боку науковців, викладачів і представників адміністрації інших навчальних закладів) (40%); - індекс цитування наукових праць співробітників (20%).
U-Multirank	<ul style="list-style-type: none"> - коефіцієнт цитування; - дохід від зовнішніх досліджень; - найбільш цитовані публікації; - студентська мобільність; - дохід з приватних джерел; - спільні публікації з партнерами; - кількість виданих патентів (абсолютний показник); - кількість виданих патентів (нормалізований показник); - спільні галузеві патенти; - спін-оффи (кількість допоміжних підприємств (тобто фірм, створених на основі офіційної угоди про передачу знань між університетом і фірмою), нещодавно створених університетом (на 1000 футів академічного персоналу); - публікації, цитовані в патентах; - дохід від постійного професійного розвитку; - кількість організацій, заснованих випускниками.
Webometrics	<ul style="list-style-type: none"> - кількість зовнішніх мереж (підмереж), які містять зворотні посилання на веб-сторінки університету. Після нормалізації вибирається максимальне значення з двох джерел (Ahrefs або Majestic) (50%); - кількість цитувань провідних вчених університету (Google Scholar Citations) (10%); - кількість статей науковців університету, що входять до 10% найбільш цитованих у 26 галузях науки. Дані формуються в розрізі 5 років з Scimago (30%).
Universitas21	<ul style="list-style-type: none"> - кількість зовнішніх мереж (підмереж), які містять зворотні посилання на веб-сторінки університету. Після нормалізації вибирається максимальне значення з двох джерел (Ahrefs або Majestic) (Webometrics Visibility Index) (4%); - середній вплив статей (рівень цитування за Category Normalised Citation Impact) (5%); - відповіді на запитання «Передача знань дуже розвинена між компаніями та університетами» (4%).
Рейтинг університетів України "ТОП 200 Україна"	<ul style="list-style-type: none"> - цитованість наукових праць вчених університету у високорейтингових наукових виданнях (Nature Index) (10%); - якість представлення та популярність ЗВО в Інтернет-просторі на основі незалежних вебметричних показників (UniRank) (10%); - кількість отриманих патентів вченими університету (5,5%).

Рис. 2. Характеристика показників якості управління знаннями в межах міжнародних рейтингових систем ЗВО

Джерело: побудовано автором на основі [14-18; 20-23].

Загалом, кожна з рейтингових систем містить набір критеріїв та показників, які умовно можна розділити за такими групами: оцінка якості освіти; оцінка якості НДДКР;

оцінка бренду ЗВО; оцінка якості управління знаннями. Останні не виокремлені як самостійний критерій аналізу, а є інтегрованими в інші групи показників. Проте

такі рейтинги як Таймс-Томпсон Рейтерс та U-Multirank містять спеціальні критерії – «трансфер знань», в межах яких лише частково передбачено проведення оцінки управління знаннями. Вважаємо, що трансфер знань є лише окремою частиною та не повноцінно відображає ефективність системи управління знаннями.

Методики рейтингових систем повинні передбачати фундаментальний аналіз системи управління знаннями за наступними напрямками [22]:

- реалізація стратегії та цілей управління знаннями в закладі вищої освіти;
- оцінка джерел отримання знань (внутрішніх та зовнішніх, формальних та неформальних);
- аналіз бізнес-процесів управління знаннями (отримання знань, аналіз знань, трансфер знань, формування репозиторію знань, аудит знань);
- оцінка якості навчання та підвищення кваліфікації науково-педагогічного персоналу;
- оцінка системи мотивації науково-педагогічного персоналу;
- аналіз розробок та нововведень.

Еллен Гацелькорн [23, с. 124] критикує рейтингові системи оцінки закладів освіти та вважає, що рейтинги як інструменти оцінки конкурентоздатності ЗВО не враховують значну кількість якісних показників і таким чином не є повноцінним та об'єктивним підходом для порівняльного аналізу. На думку вченої, більшість міжнародних рейтингів не враховують наступні індикатори: якість викладання та навчання, вплив наукових досліджень на навчання; трансфер знань та технологій, тобто, вплив наукових досліджень на суспільне життя; участь ЗВО в регіональних та громадянських проектах; студентський досвід. Вчені [24, с. 920] стверджують, що найбільшими проблемами рейтингових систем ЗВО є: одномірність, залежність від масштабу та предметного складу, статистична стійкість. Для прикладу, проблема статистичної стійкості полягає в тому, що суттєві зміни окремих показників конкретним ЗВО несуттєво впливають на зміну позиції в рейтингу.

Вважаємо, що ключовою проблемою як міжнародних так і вітчизняних рейтингових систем є відсутність категорієзації ЗВО за

кількісними ознаками, за спеціалізацією тощо. Як в реальному секторі бізнес-структури розподіляються на малі, середні та великі залежно від кількості працівників та обсягом прибутку, за аналогічним принципом, в сфері освіти необхідно здійснювати розподіл закладів освіти, насамперед, за кількістю студентів, кількістю викладачів, обсягом притоку інвестицій та розміром доходу. В такому разі, порівняння ЗВО буде відбуватись на єдиному конкурентному рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, підсумовуючи проведені дослідження, можна стверджувати, що на сьогоднішній день рейтингові системи є легітимним уніфікованим інструментом оцінки конкурентостійкості закладів вищої освіти. Аналіз критеріїв та показників кожного з рейтингу показує, що більшість з них спрямовані на оцінку капіталомісткості та ресурсної бази ЗВО. Окремо варто зазначити ряд показників, спрямованих на оцінку якості управління знаннями, а саме в контексті трансферу знань, цитування наукових праць, кількості виданих патентів, обсягу фінансових надходжень від реалізації знань зовні і т. д.

Вважаємо, що в умовах сучасної економіки управління знаннями є вагомим інструментом для забезпечення конкурентостійкості ЗВО на ринку, а його впровадження для вітчизняних університетів є необхідним. У свою чергу перелік критеріїв оцінки конкурентоздатності ЗВО для вітчизняних реалій повинен бути доповнений наступними:

- впізнаваність бренду, власної айдентики та розширення зовнішніх зв'язків з роботодавцями та публічними структурами (в т. ч. наявність дуальної освіти, розвиток партнерства тощо);
- ефективність системи управління ЗВО (бюрократизованість системи управління, ефективність виконання бізнес-процесів всередині ЗВО, обсяги витрат на управління, диверсифікація фінансових ресурсів);
- гнучкість та динамічність навчальних програм (впровадження STEM-освіти);
- використання ІТ-технологій в управлінні та навчанні;

- міжнародні зв'язки (залученість студентів та викладачів до програм міжнародного обміну для отримання досвіду);
- проведення неформальної освіти (нетворкінг, майстер-класи, тренінги, освітні проекти, створення дослідницької та підприємницької культури).

Конкурентостійким є такий заклад вищої освіти, в якому попит на навчання перевищує пропозицію в рамках того сектору ринку, де ЗВО здійснює свою діяльність. Проблемою як міжнародних так і вітчизняних рейтингових систем є відсутність категоризації та

класифікації ЗВО за розміром, що дозволило б більш об'єктивно проводити оцінку конкурентостійкості інституцій в рамках конкретної категорії. Для підтвердження вище наведеної тези існує потреба в проведенні додаткових досліджень з використанням емпіричних та аналітичних даних для порівняння ЗВО за визначеними кількісними критеріями, в розрізі індикаторів управління знаннями, та ідентифікації їх впливу на конкурентостійкість ЗВО та місце його в конкретному рейтингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Horta H. Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State. *Higher Education*, 2009. № 58. С. 387-405.
2. Altbach P. G. The costs and benefits of world-class universities. *International Higher Education*, 2003. URL: <http://www.bc.edu/cihe>.
3. Marginson S. Dynamics of National and Global Competition in Higher Education. *Higher Education*, 2006. № 52. С. 243-256
4. Федулова Л. І. Економіка знань: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. К. НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. 600 с.
5. Луговий В., Таланова Ж. Оплата праці в провідних університетах США: досвід для України. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*, 2016. №1. С. 51-57.
6. Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. Реалізація дослідницько-інноваційного потенціалу університетів як невід'ємного складника їх діяльності. *Наука та наукознавство: міжнародний науковий журнал*, 2019. № 3 (105). С. 26-45.
7. Луговий, В., Слюсаренко, О., Таланова, Ж. Рейтинговий розподіл та формульне фінансування українських університетів: проблема суб'єктивізму і недовіри. *Університети і лідерство: міжнародний науковий журнал*, 2020. № 2 (10). С. 35-69.
8. Мороз С. А., Мороз В. М. Підвищення якості трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ в контексті змісту механізмів міжнародної співпраці. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-техічно еліти: зб. наук. Праць НТУ «ХПІ»*, 2015, № 43 (47). С. 100-112
9. Мороз С. А. Рівень відповідності університетських знань вимогам ринку праці: аналіз думки студентів вітчизняних ЗВО та напрями вдосконалення механізмів державного управління системою вищої освіти. *Вісник НУЦЗУ. Державне управління*, 2019. № 2(11). С. 303-315
10. Мороз С. А. Якість вищої освіти як детермінанта добробуту людини та держави: оцінка студентів вітчизняних ЗВО. *Публічне адміністрування та національна безпека*, 2019. № 4. С. 87-94
11. Пантелєєва Н. М. Цифрова економіка як ключовий тренд розвитку постіндустріального суспільства: монографія / [авт. кол.]; за заг. ред. Н. М. Пантелєєвої, С. Ю. Колодія, М. А. Ребрика. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 299 с.
12. Затверджені стандарти вищої освіти. Офіційний портал Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>.
13. Боголіб Т. М. Конкуренція університетів: світовий досвід і українські реалії. *Вісник НАН України*. 2012. №10. С. 31-41
14. Офіційний портал «IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence». URL: <https://ireg-observatory.org/en>.
15. Academic Ranking of World Universities. Methodology. URL: <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2016.html>.
16. Малишко В. В., Яременко Л. М. Світові рейтинги університетів на глобальному ринку освітніх послуг. *Економічний вісник університету*, 2016. №31/1. С. 121-134.

www.econa.org.ua

17. The Times Higher Education World University Rankings. URL: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings>.
18. QS University Rankings: Methodology. URL: <http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology>.
19. Vught F., Ziegele F. U-Multirank: design and testing the feasibility of a multidimensional global university ranking: final report, 2011. C. 15.
20. Aguillo I. F., Ortega J. L., Fernandes M. Webometric Ranking of World Universities: Introduction, Methodology, and Future Developments. *Higher Education in Europe*, 2008. Vol. 33 № 2/3. Pp. 233-244.
21. Universitas21. Methodology. URL: <https://universitas21.com>.
22. Криворучко В. О. Модель управління знаннями в закладі вищої освіти: процесно-структурний аналіз, *Збірник наукових праць Наукового вісника Одеського національного економічного університету*, 2021. №10-11.
23. Hazelcorn E. World-Class Universities or World Class Systems: Rankings and Higher Education Policy Choices. Rankings and Accountability in Higher Education: Uses and Misuses UNESCO, 2013. 296 p.
24. Daraio C., Bonaccorsi A., Simar L. Rankings and university performance: A conditional multidimensional approach. *European Journal of Operational Research*, 2015. № 244 (3). C. 918–930.

REFERENCES

- Horta, H. (2009). Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State. *Higher Education*, 58, 387-405.
- Altbach, P. G. (2003). The costs and benefits of world-class universities. *International Higher Education*, 2003. Retrieved from: <http://www.bc.edu/cihe>.
- Marginson, S. (2006). Dynamics of National and Global Competition in Higher Education. *Higher Education*, 52, 243-256.
- Fedulova, L. I. (2009). *Ekonomika znan [Knowledge economy]*, National Academy of Science of Ukraine [in Ukrainian].
- Luhovi, V., & Talanova, Zh. (2016). Oplata pratsi v providnykh universytetakh SSHA: dosvid dlia Ukrainy. *Pedahohika i psykhohohiia. Visn. NAPN Ukrainy*, 1, 51-57 [in Ukrainian].
- Luhovi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2019). Realizatsiia doslidnytsko-innovatsiinoho potentsialu universytetiv yak nevidiemnoho skladnyka yikh diialnosti. *Nauka ta naukoznavstvo: mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, 3 (105), 26-45 [in Ukrainian].
- Luhovi, V., Sliusarenko, O., Talanova, Zh. (2020). Reitynhovyi rozpodil ta formulne finansuvannia ukrainskykh universytetiv: problema subiektyvizmu i nedoviry. *Universytety i liderstvo: mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, 2 (10), 35-69 [in Ukrainian].
- Moroz S. A., & Moroz V. M. (2015). Pidvyshchennia yakosti trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ v konteksti zmistu mekhanizmiv mizhnarodnoi spivpratsi. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhichno elity: zb. nauk. Prats NTU «KhPI»*, 43 (47), 100-112 [in Ukrainian].
- Moroz S. A. (2019). Riven vidpovidnosti universytetskykh znan vymoham rynku pratsi: analiz dumky studentiv vitchyznianskykh ZVO ta napriamy vdoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity. *Visnyk NUTS ZU. Derzhavne upravlinnia*, 2(11). 303-315 [in Ukrainian].
- Moroz, S. A. (2019). Yakist vyshchoi osvity yak determinanta dobrobutu liudyny ta derzhavy: otsinka studentiv vitchyznianskykh ZVO. *Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka*, 4, 87-94 [in Ukrainian].
- Pantielieieva, N. M. (2019). *Tsyfrova ekonomika yak kliuchovi trend rozvytku postindustrialnoho suspilstva: monohrafiia / [avt. kol.]; za zah. red. N. M. Pantielieievoi, S. Iu. Kolodiia, M. A. Rebyrka*. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].
- Zatverdzeni standarty vyshchoi osvity. Ofitsiinyi portal Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian]
- Boholib, T. M. (2012). Konkurentsiia universytetiv: svitovi dosvid i ukrainski realii. *Visnyk NAN Ukrainy*, 10, 31-41 [in Ukrainian]
- Official website of «IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence»*. Retrieved from: <https://ireg-observatory.org/en/>
- Academic Ranking of World Universities. Methodology*. Retrieved from: <http://www.shanghairanking.com/A/RWU-Methodology-2016.html>
- Malyshko, V. V., Yaremenko L. M. (2016). Svitovi reitynhy universytetiv na hlobalnomu rynku osvity. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, 31/1, 121-134 [in Ukrainian]

www.econa.org.ua

The Times Higher Education World University Rankings. Retrieved from: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/>

QS University Rankings: Methodology. Retrieved from: [http://](http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology)

www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology

Vught, F., Ziegele, F. (2011). U-Multirank: design and testing the feasibility of a multidimensional global university ranking: final report.

Aguillo, I. F., & Ortega, J. L., Fernandes M. (2008). Webometric Ranking of World Universities: Introduction, Methodology, and Future Developments. *Higher Education in Europe*, 33 (2/3), 233-244.

Universitas21. Methodology. Retrieved from: <https://universitas21.com/>

Kryvoruchko, V. O. (2021). Model upravlinnia znanniamy v zakladi vyshchoi osvity: protsesno-strukturnyi analiz, *Zbirnyk naukovykh prats Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 10-11 [in Ukrainian] – podano do publikatsii.

Hazelcorn, E. (2013). *World-Class Universities or World Class Systems: Rankings and Higher Education Policy Choices. Rankings and Accountability in Higher Education: Uses and Misuses UNESCO*.

Daraio, C., Bonaccorsi, A., & Simar L. (2015). Rankings and university performance: A conditional multidimensional approach. *European Journal of Operational Research*, 244 (3), 918-930.